

کار و تولید از منظر قرآن

تهیه کننده: حجت الاسلام علی رجبی

* مقدمه

۱. آیاتی با دلالت صریح

۱-۱ طلب از فضل خداوند (معنا و مصداق «فضل» در ۹ آیه از قرآن و نتیجه آن)

۱-۲ توصیه به آبادانی زمین

۲. آیاتی با دلالت التزامی

۱-۲ فراهم سازی زمینه تولید

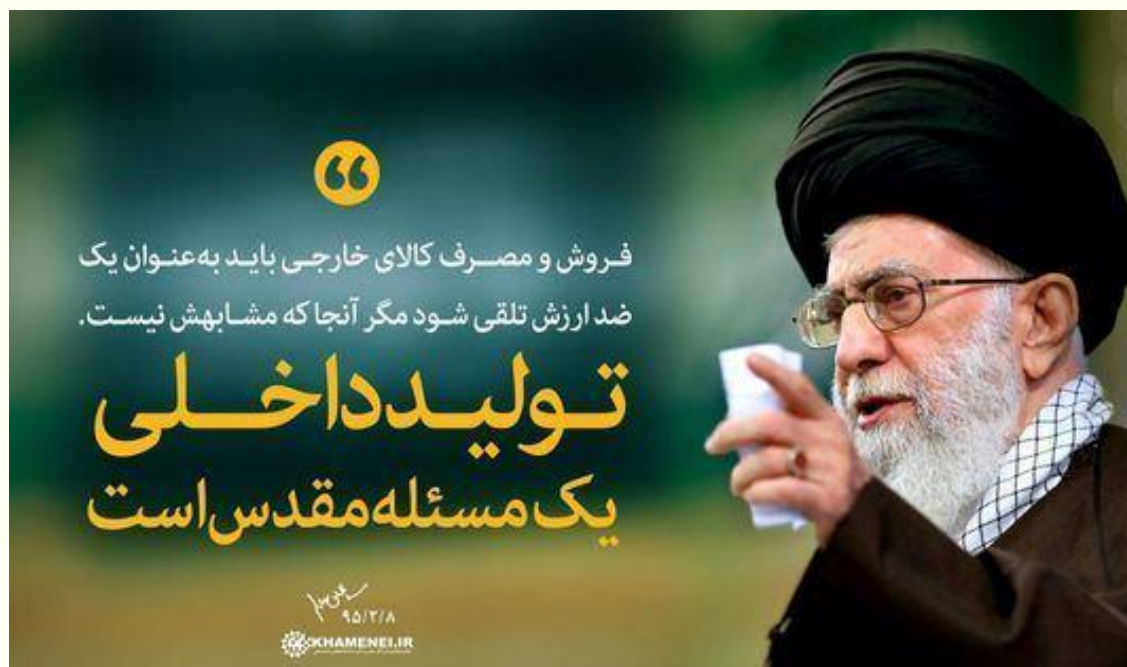
۲-۲ امر به مطلق تصرف (۵ آیه)

۲-۳ دستور به آمادگی کامل

* مشاغل تولیدی خاص در قرآن (۸ مورد)

* مشاغل معصومین

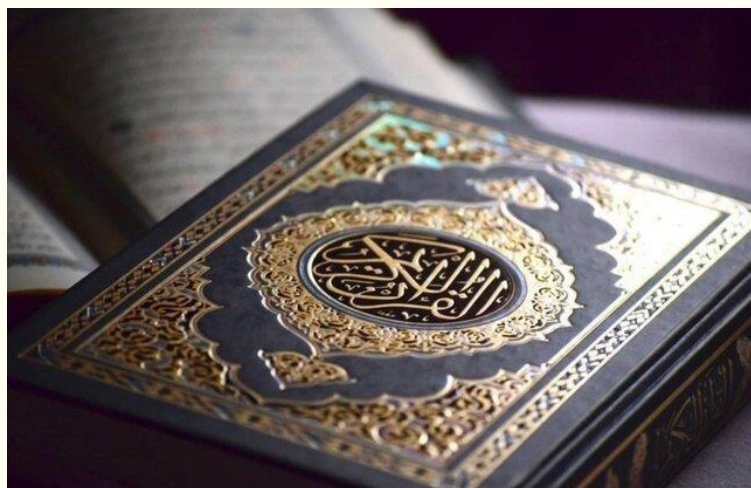
* اینفوگرافی انواع حرفه ها و مشاغل در قرآن

قرآن کریم در آیات فراوان با یادآوری اینکه خداوند، منابع و امکانات جهان را برای انسان ها آفریده و آن را رام ایشان ساخته است با تاکید بر تصرف در عوامل تولید، آدمی را به آباد کردن زمین و برطرف ساختن نیازهای معیشتی خود، تشویق فرموده و به اهمیت آن پرداخته است.

گرچه بسیاری از این آیات در بیان جلوه های توحید یا اثبات معاد است و کمتر آیه ای یافت می شود که پیام نخست آن، بیان اصلی اقتصادی باشد، افزون بر دلالت مطابقی برخی آیات، سایر آیات نیز دست کم به دلالت التزامی بر موضوعات اقتصادی دلالت دارد.

از این رو آیات مرتبط با بحث در دو دسته جای می گیرد:

الف. آیاتی با دلالت صریح

ب. آیاتی با دلالت التزامی

۱. طلب از فضل خداوند

مجموعه ای از آیات هدف از تسخیر آسمان و زمین برای انسان، آفرینش شب و روز، فرستادن باد و باران و به حرکت در

آوردن کشتی ها در دریا را، جستجوی روزی و طلب از فضل خداوند می داند. این آیات آدمی را به کسب روزی با

فعالیت های تولیدی تشویق می کند که در ۹ آیه مورد بحث خواهد بود:

۱-۱ از فواید گردش شب و روز

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتٍ

ما شب و روز را دو نشانه [قدرت و حکمت خود] قرار دادیم

فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً

پس شب را بی نور نمودیم و روز را روشن ساختیم

لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ... ﴿اسرا ۱۲﴾

تا [در آن] روزی و رزقی را از پروردگارتان بطلبید

۱-۲ نشانه هایی از لطف خداوند بر انسان

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ

خداست که دریا را برای شما مسخر و رام کرد تا کشتی ها به فرمانش در آن روان شوند

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿جائیه ۱۲﴾

و تا شما [با سفرهای دریایی] از فضل و رزق و روزی اش بهره جوید و تا شما [بر نعمت هایش] سپاس گزاری کنید.

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ ... ﴿جائیه ۱۳﴾

و همه آنچه را در آسمان هاست و آنچه را در زمین است از سوی خود برای شما مسخر و رام کرد

۱-۳ فعالیت های اقتصادی و تجارت حلال در ایام حج

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ
عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ ... ﴿بقره ۱۹۸﴾

بر شما گناهی نیست که [در ایام حج] از پروردگارتان [به وسیله تجارت و داد و ستد] فضل و روزی و منافع مادی بطلبید و هنگامی که از عرفات کوچ کردید، خدا را در مشعر الحرام یاد کنید

۱-۴ فوائد دریاها

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا

و اوست که دریا را رام و مسخر کرد تا از آن گوشت تازه بخورید

وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا

و زینتی را که می پوشید از آن بیرون آورید

وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاحِرَ فِيهِ

و در آن کشتی ها را می بینی که آب را می شکافند [تا شما را برای حمل کالا، تجارت و داد و ستد جابجا کنند]

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿نحل ۱۴﴾

و برای اینکه از فضل و احسان خدا طلب کنید و [در نهایت] به سپاس گذاری خدا برخیزید

۱-۵ نمونه ای از نعمت های الهی

رَبُّكُمْ الَّذِي يُزْجِي لَكُمْ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ

پروردگارتان کسی است که کشتی ها را در دریا برای شما روان می کند

لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿اسرا ۶۶﴾

تا [با رفتن از اقلیمی به اقلیم دیگر] از رزقش بطلبید؛ زیرا او همواره به شما مهربان است

۱-۶ شب و روز نشانه ای از رحمت پروردگار

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ

و از رحمت خود شب و روز را برای شما قرار داد، تا در شب بیارامید

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

و [در روز] رزق و روزی بجوید

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿قصص ۷۳﴾

باشد که سپاس گزاری کنید.

۱-۷ نشانه های عظمت و فضل خداوند

وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

و از نشانه های [قدرت و ربوبیت] او خواب شما در شب و روز است

وَابْتَغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ

و جستجویتان برای تأمین معاش،

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُسْمَعُونَ ﴿۲۳﴾

یقیناً در این [امور] نشانه هایی است برای مردمی که گوش شنوا دارند

۱-۸ نشانه هایی از لطف خداوند بر انسان ها

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ و از نشانه های [قدرت و ربوبیت] او این است که بادهای را مژده دهنده می فرستد

وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ و تا بخشی از [باران] رحمتش را به شما بچشاند

وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ و تا کشتی ها [به وسیله بادهای] به فرمان او حرکت کنند

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ و نیز برای اینکه از رزق و روزی او بجوید

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿روم ۴۶﴾ و باشد که شما سپاس گزاری کنید

۱-۹ نشانه هایی از عظمت و فضل بی کران خداوند

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ

و دو دریا یکسان نیستند این یک شیرین تشنگی زدا [و] نوشیدنش گواراست و آن یک شور تلخ مزه است

وَمِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا

و از هر یک گوشتی تازه می خورید و زیوری که آن را بر خود می پوشید بیرون می آورید

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَآخِرَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿فاطر ۱۲﴾

و کشتی را در آن موج شکاف می بینی تا از فضل او [روزی خود را] جستجو کنید و امید که سپاس بگذارید

معنا و مصداق «فضل» در آیات قرآن

«فضل» در اصل به معنای «زیاده از حد میانه» است و به عطایی گفته می شود که بر بخشنده آن الزامی نیست. گویی صاحب **فضل**، چیزی را می بخشد که فراتر از حد الزامات و وظایف اوست. (مفردات راغب اصفهانی)

رزق و روزی را از آن رو «فضل» گویند که خداوند نه بر اساس الزام و حقی از سوی بندگان، که از سر لطف و احسان به موجودات آن را ارزانی می دارد.

مصداق بارز «ابتغا فضل» در این آیات - به قرینه صدر و ذیل و سیاق آن - همان فعالیت های تولیدی است. از سوی دیگر، تصرف انسان در آسمان و زمین، و بهره مندی از نعمت های آن، بیشتر بدون تولید ابزارهای لازم، وسایل مدرن و فناوری های نوین، شدنی نیست.

بنابراین تشویق به تولید، ترغیب به فراهم سازی زمینه و ابزار تولید نیز خواهد بود.

آگاهی: «تسخیر» در فرهنگ قرآنی به دو معنا آمده است:

۱. در خدمت منافع انسان بودن مانند تسخیر خورشید و ماه

۲. زمام اختیارش در دست بشر بودن مانند تسخیر کشتی ها (تفسیر نمونه، ج ۱۰، ص ۳۵۶)

۲. توصیه به آبادانی زمین

آباد ساختن زمین خواسته ی الهی است که بر دوش انسان نهاده شده است

... هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ **وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا** فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾ هود

و او شما را از زمین به وجود آورد و از شما خواست که در آن آبادانی کنید؛ بنابراین از او آمرزش بخواهید، سپس به سوی او بازگردید؛ زیرا پروردگرم [به بندگانش] نزدیک و اجابت کننده دعای آنان است

«**اعمار و استعمار** زمین» در لغت به معنای

واگذاری آن برای عمران و آبادی است (تاج العروس)

بنابراین زمین به صورت آباد و با نعمت های آماده برای انسان آفریده نشده است بلکه انسان باید با کار و تلاش و بهره گیری از امکانات تولید، زمین را آباد نماید و نیازمندی هایش را برطرف سازد.

بدین سان هرگونه کار و فعالیت تولیدی که به آبادی زمین بینجامد در راستای تحقق اراده الهی و مظهري از مظاهر عبودیت حق است.

قرآن نمی گوید خداوند زمین را آباد کرد و در اختیار شما گذاشت؛ بلکه می فرماید: آبادی زمین را به شما واگذار کرد، این یعنی وسایل از هر نظر آماده است اما شما باید با کار و کوشش خود، زمین را آباد کنید و منابع آن را به دست آورید و بدون کار و کوشش سهمی نخواهید داشت.

آگاهی: مفهوم «استعمار» در عصر ما به معنای استیلای قدرت های بزرگ سیاسی و صنعتی بر ملت های ضعیف است که محصول آن، غارت منابع حیاتی است.

* مقدمه

۱. آیاتی با دلالت صریح

۱-۱ طلب از فضل خداوند (معنا و مصداق «فضل» در ۹ آیه از قرآن و نتیجه آن)

۲-۱ توصیه به آبادانی زمین

۲. آیاتی با دلالت التزامی

۱-۲ فراهم سازی زمینه تولید

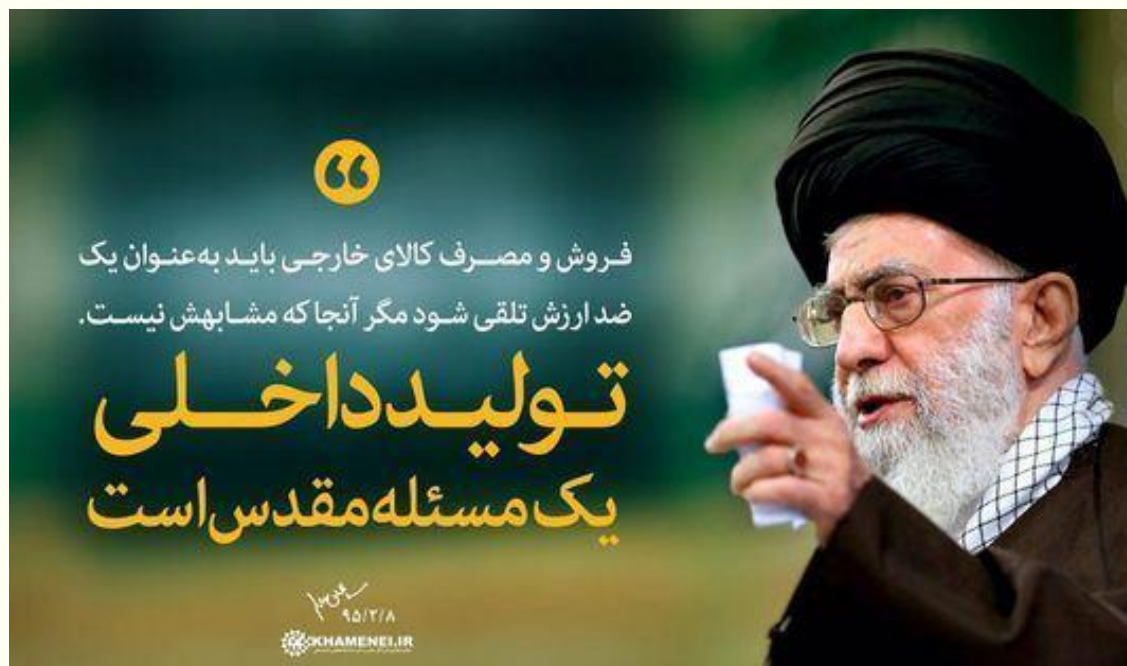
۲-۲ امر به مطلق تصرف (۵ آیه)

۳-۲ دستور به آمادگی کامل

* مشاغل تولیدی خاص در قرآن (۸ مورد)

* مشاغل معصومین

* اینفوگرافی انواع حرفه ها و مشاغل در قرآن

۱. فراهم سازی زمینه تولید

آماده کردن زمینه فعالیت بیانگر مطلوبیت آن است. از این رو آیاتی که به فراهم سازی زمینه های تولید اشاره دارد به گونه ای التزامی مطلوبیت تولید و ترغیب به آن را باز می نماید.

و لَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿اعراف ۱۰﴾

و شما را در زمین جای دادیم، و در آن برای شما وسایل و ابزار زندگی قرار دادیم، ولی بسیار اندک و کم، سپاس می گزارید

واژه ی «**تمکین**» در آیه به معنای در اختیار گذاردن ابزار و وسایل کار و توانایی دادن است.

«**معایش**» جمع «**معیشت**» به معنای وسایل و نیازمندی های زندگی است (راغب اصفهانی)

بدین سان خداوند هرگونه عوامل تولید را در اختیار بشر نهاده و به او قدرت تصرف در آن را ارزانی داشته است تا به تولید و تامین خواسته هایش همت گمارد.

۲. امر به مطلق تصرف

دسته ای از آیات با واژه ی «**کلوا**» به تصرف در منابع زمین و استفاده از آن فرمان می دهند

مراد از «**اکل**» در این آیات هر گونه تصرف و بهره برداری است و صیغه امر، گو اینکه در این موارد مفید اباحه است در حقیقت نشانگر مطلوبیت این کار از نظر شارع است.

کالاهای مصرفی، بیشتر به صورت عوامل تولید در اختیار بشر قرار می گیرد و برای نهایی شدن نیازمند فعالیت تولیدی است بنابراین سفارش به تصرف، در واقع تشویق به تولید و کار نیز به شمار می رود.

از این رو قرآن پس از بیان عوامل و امکانات تولیدی، امر به «**اکل و تصرف**» فرموده است؛ که در ۵ آیه مورد بحث قرار می گیرد:

۱-۲ روزی های زمین برای انسان ها

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا

اوست که زمین را برای شما رام قرار داد، بنابراین بر اطراف و جوانب آن راه روید

وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿مَلِك ۱۵﴾

و از روزی خدا بخورید، و برانگیختن مردگان و رستاخیز به سوی اوست

۲-۲ دو شرط اساسی برای استفاده از نعمت ها

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ائِى مردم!

كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا

از آنچه [از انواع میوه ها و خوردنی ها] در زمین حلال و پاکیزه است، بخورید

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ و از گام های شیطان پیروی نکنید

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿بقره ۱۶۸﴾ زیرا او نسبت به شما دشمنی آشکار است

۲-۳ استفاده از روزی های الهی

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ **كُلُوا** مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿انعام ۱۴۱﴾

و اوست که باغ هایی [که درختانش برافراشته] بر داربست و باغ هایی [که درختانش] بدون داربست [است]، و درخت خرما، و کشتزار با محصولات گوناگون، و زیتون، و انار شبیه به هم و بی شباهت به هم را پدید آورد. از میوه های آنها هنگامی که میوه داد بخورید، و حق [الهی] آن را روز دروکردنش [که به تهیدستان اختصاص داده شده] پردازید، و از اسراف [در خوردن و خرج کردن] پرهیزید، که قطعاً خدا اسراف کنندگان را دوست ندارد

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةٌ وَفَرُشًا **كُلُوا** مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿انعام ۱۴۲﴾

و از دام ها، حیوانات باربر و حیوانات گُرک دار و پشم دهنده را [آفرید]؛ از آنچه خدا روزی شما کرده بخورید، و از گام های شیطان پیروی نکنید، که بی تردید او برای شما دشمنی آشکار است

۲-۴ جواز استفاده انسان از نعمت های روی زمین

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَى ﴿طه ۵۴﴾

[خود از این نعمت های فراوان] بخورید و دام هایتان را بچرانید، یقیناً در این امور نشانه هایی [بر توحید، ربوبیت و قدرت خدا] برای صاحبان خرد است.

۲-۵ رابطه بین غذاهای پاکیزه و عمل صالح

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ ﴿مومنون ٥١﴾

ای پیامبران! از خوردنی های پاکیزه بخورید و کار شایسته انجام دهید؛ مسلماً من به آنچه انجام می دهید، دانایم

۳. دستور به آمادگی کامل

جامعه مطلوب قرآنی، جامعه ای است که در اوج قدرت و اقتدار باشد:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ

وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَأَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ انفال

و در برابر آنان آنچه در قدرت و توان دارید از نیرو [و نفرات و ساز و برگ جنگی] و اسبان ورزیده [برای جنگ] آماده کنید تا به وسیله آنها دشمن خدا و دشمن خودتان و دشمنانی غیر ایشان را که نمی شناسید، ولی خدا آنان را می شناسد بترسانید. و هر چه در راه خدا هزینه کنید، پاداشش به طور کامل به شما داده می شود، و مورد ستم قرار نخواهید گرفت

نکات و آموزه های آیه ۶۰ سوره انفال (دستور به آمادگی کامل)

«اعداد» به معنای فراهم ساختن چیزی برای دستیابی به چیز دیگر و ایجاد لوازم مورد نیاز برای تحقق امری مطلوب است.

تعبیر «ما استطعتم» تمامی امکانات تحت اختیار آدمی را در بر می گیرد
«قوه» به هر چیز گویند که فعالیتی را ممکن سازد (المیزان، نمونه)

گستره مفهومی آیه، هر گونه وسایل و امکانات مورد نیاز برای دفاع و ایجاد ترس و وحشت در میان دشمنان را شامل می شود.

تردیدی نیست که تحقق این مهم، جز با کار و تلاش و تولید تجهیزات پیشرفته نظامی و دفاعی و لوازم جانبی آن، شدنی نخواهد بود.

تحقق عینی بخشیدن به گستره آیه، در گرو توسعه دانش فنی و رشد اقتصادی است که به بخش تولید توجه ویژه دارد.

* مقدمه

۱. آیاتی با دلالت صریح

۱-۱ طلب از فضل خداوند (معنا و مصداق «فضل» در ۹ آیه از قرآن و نتیجه آن)

۲-۱ توصیه به آبادانی زمین

۲. آیاتی با دلالت التزامی

۱-۲ فراهم سازی زمینه تولید

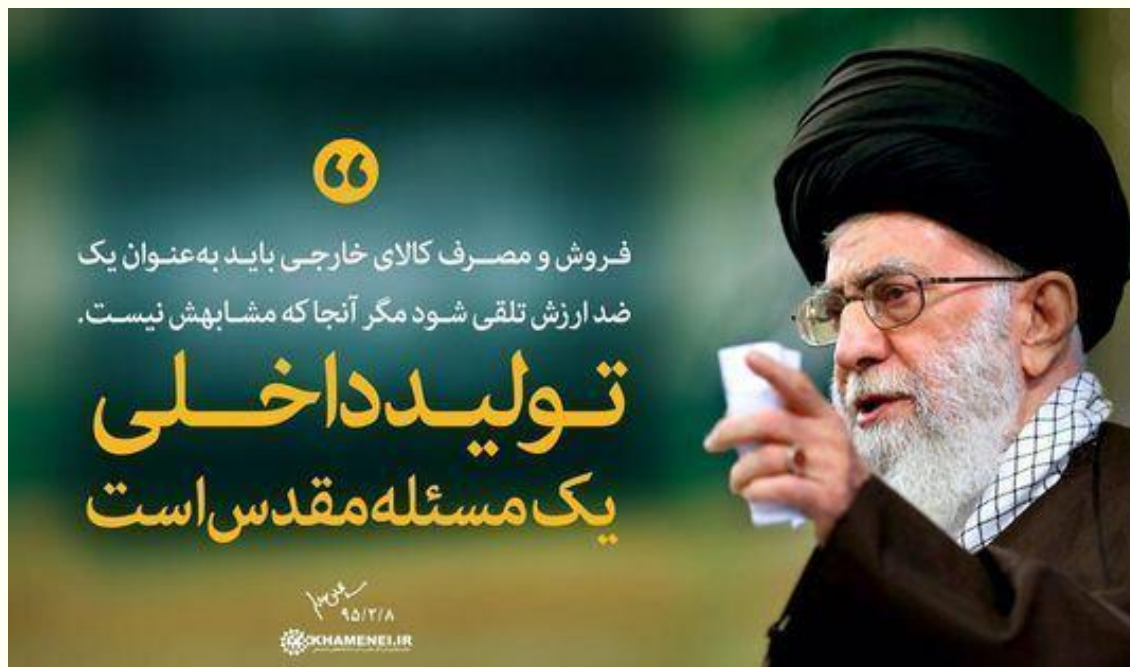
۲-۲ امر به مطلق تصرف (۵ آیه)

۳-۲ دستور به آمادگی کامل

* مشاغل تولیدی خاص در قرآن (۸ مورد)

* مشاغل معصومین

* اینفوگرافی انواع حرفه ها و مشاغل در قرآن

۱. کشاورزی

هُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكْلُهُ
وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿انعام ۱۴۱﴾

و اوست که باغ هایی [که درختانش برافراشته] بر داربست و باغ هایی [که درختانش] بدون داربست [است]، و درخت خرما و کشتزار با محصولات گوناگون، و زیتون، و انار شبیه به هم و بی شباهت به هم را پدید آورد. از میوه های آنها هنگامی که میوه داد بخورید، و حق [الهی] آن را روز دروکردنش [که به تهیدستان اختصاص داده شده] پردازید، و از اسراف [در خوردن و خرج کردن] پرهیزید که قطعاً خدا اسراف کنندگان را دوست ندارد

کشاورزی

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأْبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿يوسف ٤٧﴾

گفت: هفت سال با تلاش پی گیر زراعت کنید، پس آنچه را درو کردید جز اندکی که خوراک شماست در خوشه اش باقی گذارید.

لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿يس ٣٥﴾

تا از میوه آن و آنچه دست هایشان به عمل می آورد [مانند شیر، کشمش، شربت و...] بخورند، آیا سپاس گزاری نمی کنند؟

۲. دامپروری

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَى ﴿٥٤﴾

[خود از این نعمت های فراوان] بخورید و دام هایتان را بچرانید، یقیناً در این امور نشانه هایی [بر توحید، ربوبیت و قدرت خدا]

برای صاحبان خرد است

۳. صیادی

هُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى
الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿نحل ۱۴﴾

و اوست که دریا را رام و مسخر کرد تا از آن گوشت تازه بخورید، و زینتی را که می پوشید از آن بیرون آورید و در آن کشتی ها را می بینی که آب را می شکافند [تا شما را برای حمل کالا، تجارت و داد و ستد جابجا کنند] و برای اینکه از فضل و احسان خدا طلب کنید و [در نهایت] به سپاس گذاری خدا

برخیزید

صیادی

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ
يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ كهف

اما آن کشتی، از بی نوایانی بود که [با آن] در دریا کار می کردند و در برابرشان پادشاهی بود که هر کشتی سالم و بی عیبی را غاصبانه تصرف می کرد، من خواستم معیوبش کنم [تا به دست آن ستم گر نیفتد].

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾ انبیا

و از شیطان ها کسانی را رام و مسخر او کردیم که برایش غواصی و کارهایی غیر از آن انجام می دادند، و ما نگهبان آنان بودیم

۴. صنعت

وَعَلَّمَنَاهُ صِنْعَةَ لُبُوسٍ لَّكُمْ لِيُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿انبياء ٨٠﴾

و به سود شما صنعتِ ساختنِ پوشش های دفاعی را به او آموختیم تا شما را از [آسیب] جنگ تان محافظت نماید، پس آیا شما شکر گزار

حق هستید؟

صنعت

أَنْ اَعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿سبا ۱۱﴾

[و به او گفتیم] که زره های فراخ بساز، و حلقه ها [ی آن] را متناسب و هماهنگ اندازه گیری کن. و تو و خاندان و قومت کار شایسته انجام دهید؛ یقیناً من به آنچه انجام می دهید بینام

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ اَعْمَلُوا
آلَ دَاوُودَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿سبا ۱۳﴾

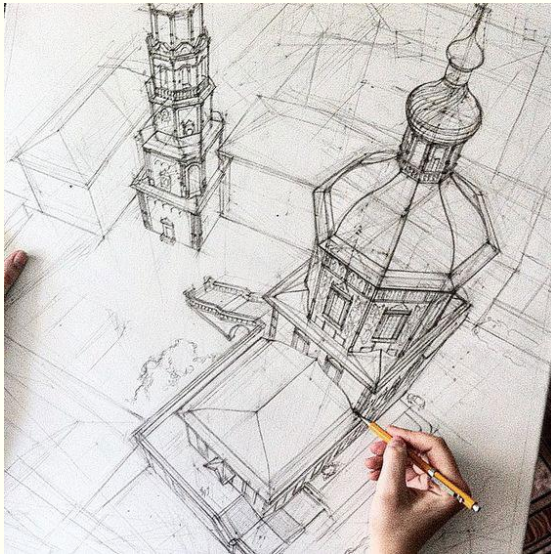
[گروه جن] برای او هرچه می خواست، می ساختند از معبدها، و مجسمه ها، و ظروف بزرگی مانند حوض ها، و دیگ هایی ثابت. ای خاندان داود! به خاطر سپاس گذاری [به فرمان ها حق] عمل کنید؛ و از بندگانم اندکی سپاس گزارند

۵. معماری

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ

اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿سبا ۱۳﴾

[گروه جن] برای او هرچه می خواست، می ساختند از معبدها و مجسمه ها، و ظروف بزرگی مانند حوض ها، و دیگ هایی ثابت. ای خاندان داود! به خاطر سپاس گذاری [به فرمان ها حق] عمل کنید؛ و از بندگانم اندکی سپاس گزارند

۶. کشتی رانی

مَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلِّ
تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاحِرَ لَتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿فاطر ۱۲﴾

و دو دریا یکسان نیستند این یک شیرین تشنگی زدا [و] نوشیدنش گواراست و آن یک شور تلخ مزه است و از هر یک گوشتی تازه می خورید و زیوری که آن را بر خود می پوشید بیرون می آورید و کشتی را در آن موج شکاف می بینی تا از فضل او [روزی خود را] جستجو کنید و امید که سپاس بگزارید

کشتی رانی

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿جائیه ۱۲﴾

خداست که دریا را برای شما مسخر و رام کرد تا کشتی ها به فرمانش در آن روان شوند و تا شما [با سفرهای دریایی] از فضل و رزق و روزی اش بهره جوید و تا شما [بر نعمت هایش] سپاس گزاری کنید.

۷. مسکن و شهرسازی

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً
وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿يونس ۸۷﴾

و به موسی و برادرش وحی کردیم که خانه هایی در سرزمین مصر برای قوم خود فراهم آورید، و خانه هایتان را روبروی هم قرار دهید، و نماز را برپا دارید، و مؤمنان را [به رهایی از چنگال فرعونیان] مژده ده

۸. ذوب فلزات

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَن

يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿سبا ۱۲﴾

و باد را برای سلیمان [مسخر و رام کردیم]، که رفتن صبح گاهش [به اندازه] یک ماه و رفتن شام گاهش [به اندازه] یک ماه بود؛ و چشمه مس را برای او روان ساختیم، و گروهی از جن به اذن پروردگارش نزد او کار می کردند، و هر کدام از آنان از فرمان ما سرپیچی

می کرد از عذاب سوزان به او می چشانندیم

* مقدمه

۱. آیاتی با دلالت صریح

۱-۱ طلب از فضل خداوند (معنا و مصداق «فضل» در ۹ آیه از قرآن و نتیجه آن)

۲-۱ توصیه به آبادانی زمین

۲. آیاتی با دلالت التزامی

۱-۲ فراهم سازی زمینه تولید

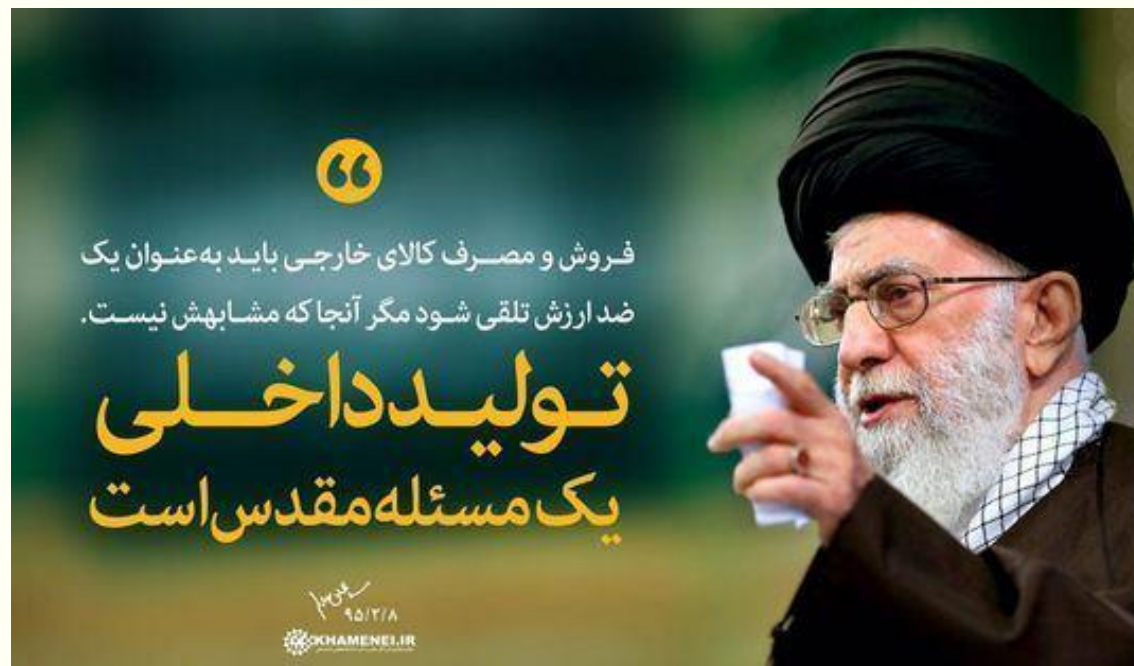
۲-۲ امر به مطلق تصرف (۵ آیه)

۳-۲ دستور به آمادگی کامل

* مشاغل تولیدی خاص در قرآن (۸ مورد)

* مشاغل معصومین

* اینفوگرافی انواع حرفه ها و مشاغل در قرآن

ردیف	نام معصوم علیهم السلام	شغل	مستندات
۱	حضرت آدم علیه السلام	کشاورزی، چوپانی، پخت نان	ابن ماجه، سنن، ج ۱ - من لایحضره الفقیه ج ۴ ص ۴۳۴ بخارا الانوار ج ۱۰۳ - تاریخ الرسل و الملوك ج ۱
۲	حواء علیها السلام	نخ ریس	المنتظم فی تاریخ الملوك والامم ج ۲
۳	حضرت ادریس علیه السلام	خیاطی (مخترع سوزن و خیاطی)	وسائل الشیعه (مروج الذهب ج ۱ ص ۳۱)
۴	حضرت نوح علیه السلام	نجاتی و کشتی سازی	سوره هود آیه ۳۷ - بخارا الانوار ج ۱۰۳ ص ۵۴
۵	حضرت ابراهیم علیه السلام	کشاورزی - دامداری - بنایی	بقره ۱۲۷ - المنتظم ج ۲ ص ۱۴۶ بخارا الانوار
۶	حضرت اسماعیل علیه السلام	بنایی (کارگری) خادم مسجد	بقره ۱۲۷
۷	حضرت یعقوب علیه السلام	چوپانی - دامداری	مروج الذهب، ج ۱ ص ۳۹ - تاریخ انبیاء، محلاتی
۸	حضرت ایوب علیه السلام	دامداری، زراعت، گله داری	تاریخ انبیاء - تفسیر نمونه ج ۱۴ ص ۳۷۵ - طبری ج ۱ ص ۲۳۳
۹	حضرت شعیب علیه السلام	چوپانی، کارگری و دامداری	قصص آیه ۲۷ - بخارا الانوار ج ۱۰۳
۱۰	حضرت موسی علیه السلام	چوپانی، بنایی (کارگری)	قصص آیه ۲۷ - کهف آیه ۷۷
۱۱	حضرت خضر علیه السلام	بنایی	کهف آیه ۷۷
۱۲	حضرت داوود علیه السلام	زره سازی و آهنگری (زنبیل باقی هیچ ابلاغه خطبه ۱۰)	انبیاء آیه ۸۰ - سیه آیه ۱۱ و ۱۰ وسائل الشیعه - بخارا الانوار
۱۳	حضرت هود علیه السلام	تجارت	بخارا الانوار
۱۴	حضرت صالح علیه السلام	تجارت	بخارا الانوار
۱۵	حضرت لوط علیه السلام	زراعت	بخارا الانوار
۱۶	حضرت سلیمان علیه السلام	حصیریایی (بخارا انوار) شیشه گری حکومت، صنعت گری با مس	نمل آیه ۴۴ - سیه آیه ۱۲
۱۷	حضرت عیسی علیه السلام	نجاری	بخارا الانوار - کتاب مقدس
۱۸	حضرت زکریا علیه السلام	خادم مسجد و نجار	سنن ابن ماجه ج ۱ ص ۶۷۷ - مریم (س) آیه ۱۱
۱۹	حضرت مریم علیها السلام	عبادت و خادم مسجد	آل عمران آیه ۳۷
۲۰	ذوالقرنین علیه السلام	سد سازی	کهف آیه ۹۵ و ۹۶
۲۱	پیامبر اکرم صلوات الله علیه و آله	تجارت و شبانی - کشاورزی - خیاطی	بخارا الانوار - مکارم الاخلاق ج ۱ ص ۳۱
۲۲	حضرت علی علیه السلام	کشاورزی و حفر چاه	کنف النبه ج ۱ ص ۵۵۸ وسائل الشیعه ج ۶ ص ۲۴
۲۳	حضرت زهرا علیها السلام	خانه داری و آسیاب کردن	فاطمه الزهرا من المهدی الی اللحد

انواع حرفه ها و مشاغل در قرآن کریم

إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ «به یقین کوشش و تلاش شما گوناگون است.» لیل/ ۴

اندیشه‌سازی و مطالعه «کار» است. مگر رسول رحمت (ص) تعلیم و معلمی را «شغل» ندانست؟ آنهم شغل انبیاء؛ اینکه رسولان از جانب حق تعلیم دیده بودند و نیاز به کسب علم نداشتند و شغل‌هایی که در قرآن بدان اشاره شده را رویه کردند؛ نکته قابل تاملی در نهان خود دارد! درست مانند نسبت فضل و روزی که باید منتهی به شکر شود. انسان در تلاش خود یا به جا حرکت می کند یا نابجا، از همین رو جهت‌گیری او نیز متفاوت خواهد بود؛ آیه ۴ سوره «لیل» به تفاوت های سعی از نظر «کیفیت»، «هدف گیری» و «نتیجه» اشاره دارد؛ هر حرکت به فعلی منتهی خواهد شد و بر جریده هستی ثبت و قابل مشاهده خواهد بود، (نجم/ ۴۰) و در ترازوی دو رکن حُسن «فاعلی» و «مفعولی» مورد قضاوت قرار خواهد گرفت. ساختن مساجد و مدارس با نیتی غیرالهی مثل خودنمایی، هر چند حُسن فاعلی دارد ولی حُسن فعلی ندارد؛ بنابراین همخوانی «شکل» با «محتوی» یا «باطن» با «ظاهر» به منزله دو بال، امکان پرواز برای تلاشگران است. هنر به منزله یک کار، اگر در خدمت دین باشد ارزشمند است، گوساله سامری صنعت و هنری بود که با ذوب کردن فلزات ساخته شد، اما باعث دوری و بُعد مردمان آن اعصار از حقیقت (توحید) شد. انسان در برابر هر کاری مسئول است. کار نه می میرد، نه از بین می رود، اصولا ابداع و آفرینش زایل شدنی نیست. اگر ظاهر آن در دنیا محو شود نسخه‌ی باطنی آن ثبت و روزی برابر اصل خواهد شد، از همین روست که فرمود: « به یقین نیست (بهره ای) برای انسان مگر آنچه را که تلاش نموده است» (نجم/ ۳۹) و یا به قول حافظ: «هر عمل اجری و هر کرده جزایی دارد»

شیشه‌گری سلیمان (ع)

و کارگری پریان برای او

... قَالَ إِنَّهُ صَرَخَ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي... نمل/ ۴۴

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبٍ وَ تَمَاثِيلٍ وَ جَفَانٍ كَالْجَوَابِ وَ قُدُورٍ رَاسِيَاتٍ
اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَ قَلِيلٍ مِنْ عِبَادِيَ الشُّكُورُ سبأ/ ۱۳

کسب و تجارت

وَ أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا

بقره/ ۲۷۵

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ
إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَ لَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

نساء/ ۲۹

کشتی سازی توسط نوح (ع)

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَ وَحْيِنَا... وَ يَصْنَعِ الْفُلْكَ...

هود/ ۳۷، ۳۸

وَ مِنْ آيَاتِهِ الْخَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ... إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ
لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

شوری/ ۳۲، ۳۳، ۳۴

ذوب کردن فلزات

وَلِسُلَيْمَانَ... وَ أَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ... وَ مِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ
سبأ/ ۱۲
آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ
إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغَ عَلَيْهِ قِطْرًا

ذھف/ ۹۶

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حُمُلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ
فَقَدْ فَانَّا فَكَذَلِكَ أَلْفَى السَّامِرِيُّ

طه/ ۸۸ و اعراف/ ۱۴۸

آجر پزی (وزیر فرعون هامان)

... فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانَ عَلَى الطِّينِ فَأَجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي
أَطْلِعَ إِلَىٰ إِلَهِي مُوسَىٰ...

قصص/ ۳۸

تدبر و تحقیق: استاد علی رجیبی

www.fslt.ir

وَ هُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِنَآكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِبًا وَ تَسْتَخْرِجُونَ
و تَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَ لَبْتَفُؤًا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

وَ لَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا... وَ آتَيْنَاهُ الْحَدِيدَ أَنْ أَعْمَلَ
سَابِغَاتٍ وَ قَدَّرَ فِي السَّرْدِ...
رَبُّكُمْ الَّذِي يُرْجِي لَكُمْ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّه كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

نحل/ ۱۴

صيد، غواصی و دریانوردی (فوائد دریاها)

زره سازی داود (ع)

وَ عَلَّمْنَاهُ سِنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِيُخْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ
وَ لَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا... وَ آتَيْنَاهُ الْحَدِيدَ أَنْ أَعْمَلَ
سَابِغَاتٍ وَ قَدَّرَ فِي السَّرْدِ...
رَبُّكُمْ الَّذِي يُرْجِي لَكُمْ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّه كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

سبأ/ ۱۱، ۱۰

تور بافی و خیمه دوزی

وَ اللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا
تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَ يَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَ مِنْ أَصْوَابِهَا وَ أَوْبَارِهَا وَ
أَشْعَارِهَا أَتَانًا وَ مَتَاعًا إِلَىٰ جِبِينِ

نحل/ ۸۰

